

sain, ha ugyan voltak. Érett, megfontolt titoktartás ez: belső mérleget szülte, csakúgy, mint a hirtelen kitarukozást.

De ha ez a belső tudatossággal vállalt költői aszkézis, az érzés és a gondolat, a szakadatlan munkában a szakadatlan szenvedés valóban „dudálni tanította” is a költőt, mégis odatehetjük a kérdőjelet mögé: vajon nem túl kockázatos-e egy költőnek önként kiszakadni az irodalmi élet eleve érrendszeréből? Verseit mintha bura borítaná, egy meleg-ágy üvegkupolája, melyen csak megszűrve, csak lefinomítva, szenvedélymentesen jut át a világ. Igaz, Rónai korai verseiben is ott érezzük ezt a hajlamot, talán nem is az izoláltság szülte a szenvedélymentességet, hanem a szenvedélymentesség az izoláltságot. A világ külső történései, a politikai események mindig mélyen érintik a költő érzékenységét, hangja mégsem izzik föl tőle, csak nagy ritkán ragadják el az indulatok, s akkor is csak egy-egy pillanatra. A szabadság utáni vágy, a szabadság dicsérete költészetének talán alapvető szála; s mégis nemigen fogalmaz meg többet, mint — hitelesen és tisztán — a szabadság *tiszteletét*.

De talán épp ez Rónai költészetének legfőbb erénye is: ez a visszafogottság. Lehetséges-e „objektív líra”? Rónai valami ilyesmit próbál megvalósítani. Intellektuális költőnek nevezik méltatói, s kétségtelenül költészetének külön ága — talán a legjelentősebb — ez az intellektuális ág; de érzelmi-hangulati beállítottságú verseiben is mintha félné az érzelmektől. Lírájának legbelsőbb köre az emlékek és az elmúlás világa, a gyermekkor, de sohasem engedi el magát, nem akar beleúszni a múltba (*Itt nyugszom, Szerelem* stb.), mint ahogy a jövő is csak a programvers hangján szólalhat meg (*Tanítás a hazug emberről*). A pesti alkony szép verse (*Égi és földi csillagok*) — mely a második világhá-

ború előestéjén született — az aranyló selymes sötétségbe, a lomhán ragyogó lusta város képébe hirtelen kegyetlenséggel belerántja a történelmet:

*Milyen fénylő karéj karol át,
milyen kár, hogy elvész az ország
és én is meghalok.*

A pesti alkony, a házak, az utcák, a kimondhatatlan varázs, a város varázsa: ez ott húzódik végig negyven év költészetén. Rónai a városok szerelmese, szívében élnek, dobognak a városok; néhány éve megjelent szovjetunióbeli útinaplója is ezt árulta el: az *Újvilági utazás* vallozás, a szovjet városok az európai nagyvárosokkal adnak találkozót benne. S lírájában is ez egyik legkedvesebb vidéke: emlékek, hangulatok, képek; az újabb versek közt külön figyelmet érdemel a római ciklus, az állandóan visszatérő motívum azonban Budapest, ez az annyiszor bebolyongott, átélt Pest, a budai alkony, az őszi Margitsziget: a harmincas években egy új „budapesti költészet” teremtett, egy nyugalmas, tiszta hangút, mely nem kívülről, hanem belülről nézi a várost, nem érdekességnek, hanem otthonos tájnak, otthonos szépségeiben ragyogónak látja. Ez a „budapesti költészet” az évek során mind tisztább, áttetszőbb hangon szól.

Gazdag műveltséganyag áll versei mögött, s kitűnő formai felkészültség. Szívesen játszik a formai hanyagsággal és szereti a virtuozitást; néha, különösen korábbi verseiben a formalizmus is kísért. Kár, hogy nagyobb szabású, bölcselkedő költeményei kevésbé sikerültek — talán a nagyobb lélegzetvétel híján. De józanul megfogalmazott élményei élők, s hűvös intellektualitása is hiteles; ilyen szerény keretek közt legfeljebb jelezhetően izgalmas és bonyolult világ Rónai Mihály András költészete. (*Szép-irodalmi Könyvkiadó 1967.*)

P. A.

FODOR ANDRÁS: ARCOM ÚTJAI

Fodor András az azok között szokták emlegetni, akik a költői személyiség természetes, mondhatnók veleszületett elkötelezettségével forrnak össze a hagyománnyal. Valóban, versei gyakran vallanak a szülőföld, az emberi és költői örökség megtartó erejéről; arányos szerkezetei, világos képstruktúrái, látásának józan realizmusa azt a hagyományt idézik, amely legfőbb díszei gyanánt Arany Jánost, Babitsot és Illyést

mutathatja fel. Verseinek azonban van még egy sajátossága, amely a hagyományra, egy szélesebb körű örökségre utal, s ez a vers és a költői életrajz lényegi összefüggése, szüntelen kapcsolata. Mások metafizikai sejtelmeket, lelkiállapotaikat, mint valaha mondták: „világérzésüket” öntik a vers formáiba, ő még közérzetét, „filozófiáját” is a konkrét élmények közegében, az élet eseményein fölszikkasztatva szokta megjele-

níteni. Verseiből rejtett önéletrajz bon-
takozik ki: életfordulatainak, főként em-
beri kapcsolatainak története.

Mert Fodor életének, műveiből ítélve,
ez az egyik legfőbb tartalma. Versei
gyakran egy-egy kapcsolat, barátság
konkrét eseményeihez kötődnek; olya-
nok, mintha az időben lezajlott beszél-
getéseket, vitákat, közös felismeréseket
kottázták le. Kapcsolatok születéséről,
válságáról, bomlásáról tudósítanak; mes-
terek és társak portréit rajzolgatják. A
kritikusnak, az olvasónak gyakran tá-
mad kedve, hogy mintegy elképzelje, a
sorok mögül kihámozza az írók élet-
rajzi háttérét. Mindez magánügy —
mondhatná az értetlen olvasó —, minek
kell verse be venni az itt-ott elhangzott
beszélgetések foszlányait, befejezni a
félbemaradt párbeszédet, elbúcsúztatni
a hűtlen barátokat. Pedig nem így
van: Fodor emberi kapcsolatokat kottá-
zó versei mintegy túlmutatnak önma-
gukon; jelentésük tágabb körben érvenye-
sül, mint a töprengéseiket vagy szenvedé-
lyeiket kigyújtó élmény: a barátságok
története.

Régebbi kötetei tanúsítják, hogy Fo-
dor költői világában a személyes kap-
csolatoknak különös súlyuk-szerepük
van. „Én mindig őket hordozom: az
összebúvó közösséget” — vallotta egy
korábbi versében, *A barátság csodájá-*
ban. A barátság tehát a közösségi igény
konkrét formáját nyerte nála; a barát-
ságban, a családban, a szerelemben ke-
reste és találta meg az emberi szolidari-
tás példáit, esélyeit. A róluk írt ver-
sekben fejezte ki megfoghatóbb tárgyi-
assággal a közösség erejét, éltető ár-
mát. A személyes kapcsolatok vallomá-
saiban tisztázta eszményeit, költői hi-
vatását; s bennük tudott elvontságoktól
mentesen, eleven érdeklődéssel fordulni
a tágabb közösség sorsához is. De az
emberi kapcsolatokban, a barátság esz-
mélnkedésre serkentő közegében találta
meg azt a menedéket is, hová zaklató
élményei és felismerései elől — erőt
gyűjteni, ítélkezni — húzódnak.

Mert a történelem és az életsors vagy
akár a rossz közérzet próbáival napról
napra meg kell küzdenie. A világhábo-
rúk, gyilkosságok (a Kennedy-gyilkos-
ság) és szarnokságok fenyegető közél-
ségével szorongatja (*Kiáltás, Láncok*);
meggyötri a magány (*Különös mene-
kült*); s egyre jobban próbára teszi az
emberi létezés esetlegességének tudata.
A világot ő is gyakran látja közönyös
hatalomnak az ember felett: „felettünk
a nyelve-nincs harang / öblén megful-
lad minden érv, / nem kondul vissza
hang” — panasolja a *Vers a fűszárlól*

soraiban. Ezért érzi saját létezését is
kiszolgáltatottnak, sorsát ismeretlen ösz-
szefüggések eredményének, egy titokza-
tos és képtelen egyenlet részesének.
„Miként merev üveghasábok / fehér
hágcsói csüngenek az égen, / sorsom
elrendelt mértánában / feszenge ne-
kem is úgy kell várnom” — hangzik
szorongásának megfogalmazása a *Moz-
dulat*-ban. E szorongások, a magány
elől hátrál a személyes kapcsolatok szí-
getére.

A barátság tehát „sziget”: az egy-
más keresők és egymásra találók me-
nedéke; közös gond építménye, közös
oltalom. A modern költészetben nem az
első: ilyen volt Stefan George köre, a
francia Abbaye vagy akár Kerényi Ká-
roly humanista környezete. Csakhogy,
míg e „szigetek” éltető ereje az elzár-
kozás volt, a választott ideák képvisel-
lete, Fodoré a közösségépítés szenvedé-
lye: kapcsolataiban nem elkülönülni,
hanem feloldódni akar. Egészen más el-
vek szerint él és építkezik, mint George
görögös-nietzscheánus környezete vagy
a hatékonyság és küldetés fokozott igé-
nyével beoltott Abbaye írói. Leginkább
még Babits vagy éppen Németh László
„szigetének” rokona az övé: nem elvont
példát akar adni, hanem gyakorlati
igazságokat, tartalmukban éppenséggel
közösségi eszményeket. A barátság
olyan menedék, olyan „sziget” neki,
amely nem csak óv, vértéz és erősít,
hanem a tágabb közösség hasznára is
válík: eszményeket sugároz az emberek
felé. „Nekünk — vallja — / a világ iga-
záért / magunkat kell megváltani: /
akárhogy billegnek körülünk / szigetek,
partok ormai” (*A gyógyulónak*). E vál-
lalt feladathoz, hivatáshoz akkor is hű-
séges, ha a kapcsolatok lazulását-bom-
lását kell tapasztalnia (*Különös mene-
kült, Panasz helyett, Monológ*); vagy ha
a költői sors gyötrelmeit érzékeli, ha a
földet úgy kell látnia, mint amelyre
„csillagok helyett is / költők sebe ra-
gyog” (*Küldetés*).

Eszményei, miket kapcsolataiban hir-
detni és képviselni kíván, ma is azok,
mint előző kötetében vagy akár indulá-
sában: emberi sors, lelkiismeretes vál-
lalkozás, tiszta élet, türelmes szeretet.
Őket hirdetik baráti portréi és őket
foglalják össze azok a versek, melyek
külföldi útjának élménykörét rögzítik,
vagy a múltba tekintenek. Fodor eddig
is számvetést végzett, az eszmények
vizsgálatát és szemléjét kínálta az uta-
zás vagy az emlékezés témáiban. Mind-
két élmény jó alkalom arra, hogy to-
vábbgondolja eszményeit, kipróbálja ér-
téküket, hatékonyságukat a megismert

új valóságok mérlegén vagy a múltó idő távlatában. Korábban angliai, párizsi útja kínálta e próba lehetőségét, most egy moszkvai, leningrádi, szibériai utazás. A próbák, az eszmények ellenőrzése során igazolódott, hogy a „mikroközösségek” kereteiben kialakult életelvek a tágabb közösséget is érvényességi körükbe tudják vonni. Ennek nagyszerű dokumentuma és bizonyítéka például a *Leningrádi temető*, amely a költő sorsát szembeesíti a háború áldozatainak sorsával, s a részvét és elkötelezettség szenvedélyét gyűjtja fel.

Fodor eszményei józan humánus sugároznak: „Iszamos ércfalak helyett hiszek a gyengeségben” — vallja; a gyengeségen minden biztonnal részvétet, együttérzést, türelmes emberséget értve (*Credo*). Küldetését is a türelem és jóakarát felmutatásában tudja; „kell aki helyettetek / ruhája mélyén hordozza tovább / gyötrelmek élő karcait a testén, / türelme szűrő ciliumát” — jellemzi költői szerepét (*Panasz helyett*). Ezért választja ars poeticája gyanánt a józan harmóniát, igazságok mérlegelését, egy humánus rend képviselését. Munkája értelmét így foglalja össze:

... az öt érzék tébolya helyett is
kopár vallomásokat írok,
mire való vagyok a földön?
Lehet, hogy nem telik belőlem
több csak a meztelen szó,
csak másokon megmért igazság.

Fölsmerem a győzők vereségét,
rideg nyugalmában a szentet,
s a csavargó becsületét.

(Kérdések)

Eddig is a költői harmónia vágyában fogalmazott, még próbák viharában, kételemek zavarában is. Új kötete fokozott tudatossággal, a műhely lehetőségeinek biztos kiaknázásával szolgálja az összhang megteremtésének, az egymással perlekedő élmények intellektuális öszszegzésének ügyét. Szerkezetei a konkrét

közlés és a meditatív fogalmazás dinamikáját valósítják meg mintegy dialektikus fokon, a zenei kompozíció törvényei szerint (pl. *Vers a fűszárlól, Kiáltás*). Képstruktúrái meglepő síkváltásokat szerkesztenek világos harmóniává: „Derekad karcsú homokóra kelyhe, / ég föld között feszíti az időt. / Ijedve roskad, menekül a tér / villogó lábadozó olliói előtt” — mutat be egy táncosnőt (*Pli-szeckaja*); máskor viszont barokkos képeket fegyelmez mértani rendben: „meddig még, hogy szégyellve hordom / a járomcsontok áttört kosarából / csilagra néző ember-voltom?” (*Kiáltás*).

A rend és összhang, mit e képek és szerkezetek is kifejeznek, őlt testet magatartásában, költői látásában. A *Kiáltás*-ban arról beszél, hogy a vers értelme-hivatása éppen az élet riasztó el-lentmondásainak megszelídítése: „rendet üzen a kaoszoknak”. A *Születés*-ben pedig a világgal érzett közösségről vall, az örömből és szenvedésből épülő emberség hitéről, az útnak indító közösség iránt érzett hűségéről:

Vacogva, égve, jöjjön akármi,
mégis itt kell a széles úton járni.
Túl a tetőkön, bokrokon, fákon,
egyszerre támad félelem, álom,
Arcom akárhogy suhintja, vérzi,
akarok mindennel szembenézni.

Mert a világból bárhogy szakadj ki,
legtöbb magaddal egynek maradni.
Értelmet adni minden pillanatnak,
tudni, hogy gúzsbakötve is szabad vagy, —
menni, hogy mindig rájuk találjak,
akik formáltak, ismernek, várnak, —
hogy út, idő a kezdetig érjen:
megéljem újra minden születésem.

Talán nem tévedünk, ha erre gondolunk: Fodor sorsának foglalatát olvastuk az imént. (*Magvető Könyvkiadó 1967.*)

POMOGÁTS BÉLA

SUMONYI ZOLTÁN: SPÁRTAI SUHANC

A gyermekkor képei, falusi emlékek, a nagypapa halála, a valódi küzdelmek első fiatalkori megsejtései és a szerelem: nagyjából ezekről vall Sumonyi Zoltán verseiben. S ebből már az is könnyen megállapíthatja, hogy első kötettel jelentkező költőről van szó, aki nem ol-vasta a borítólap fűszövegét. Azok közül a fiatalok közül való, akik megindí-

tották a budapesti egyetemen a *Tiszta Szívvel* című folyóiratot, de nevével már évekkal ezelőtt is találkozhattunk irodalmi sajtóknban. A kötet azonban jóval több a szórványos megjelenéseknél, merész lépés: valamiképp már összefoglalás — s épp ezért tulajdonképeni bemutatkozás.

Fiatal költőtől talán különös: a nyu-